

Redactare: Gabriel Tudor
Tehnoredactare: Liviu Stoica
Corectură: Bernadeta Filip
Design copertă: Oana Bădică

CRASSUS. THE FIRST TYCOON

Peter Stothard

© 2022 by Peter Stothard

Originally published by Yale University Press

CRASSUS. PRIMUL MAGNAT AL ROMEI

Peter Stothard

Copyright © 2023 Editura ALL

Toate drepturile rezervate.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STOTHARD, PETER

Crassus : primul magnat al Romei / Peter Stothard ; trad. din lb. engleză de Bogdan Voiculescu. – București : Editura ALL, 2023
ISBN 978-606-587-614-9

I. Voiculescu, Bogdan (trad.)

94

Grupul Editorial **ALL**:

Bd. Constructorilor, nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512 – București

Tel.: 021 402 26 00

E-mail: info@all.ro

www.all.ro

Editura **ALL** face parte din **Grupul Editorial ALL**.

www.all.ro

 /editura.all

 @edituraall

PETER
STOTHARD

CRASSUS
PRIMUL MAGNAT AL ROMEI

Traducere din limba engleză de
Bogdan Voiculescu

ALL

Cuprins

<i>Prolog</i>	9
CAPITOLUL 1. Nevăzutul trăgător de sfori	11
CAPITOLUL 2. Un loc îndepărtat	23
CAPITOLUL 3. Nimic de râs.....	27
CAPITOLUL 4. În peșteră	37
CAPITOLUL 5. Crassus la război	43
CAPITOLUL 6. Metode de răzbunare	51
CAPITOLUL 7. Chipuri parte	61
CAPITOLUL 8. Foc și finanțe	65
CAPITOLUL 9. Probleme cu străinii	71
CAPITOLUL 10. Spartacus.....	79
CAPITOLUL 11. Problema orientală.....	91
CAPITOLUL 12. Natura banilor	97
CAPITOLUL 13. Un monstru cu trei capete.....	109
CAPITOLUL 14. Cum să fii primul.....	119
CAPITOLUL 15. Avertismentul unui Taur Divin.....	125
CAPITOLUL 16. Aici va crește păr	131
CAPITOLUL 17. Cămile și arcuri.....	135
CAPITOLUL 18. O ceartă pentru un cal	149
CAPITOLUL 19. Triumful lui Crassus	155
<i>Tabel cronologic</i>	161
<i>Note asupra surselor</i>	163

Prolog

Primul magnat al Romei antice a fost și cel mai faimos perdant din istoria acesteia. Dacă Marcus Licinius Crassus ar fi murit în 54 î.e.n., poate că s-ar fi înscris discret în istorie drept cel mai bogat om din Cetatea Eternă, primul ei afacerist modern și primul manipulator politic, brutalul învingător dintr-un război împotriva unor sclavi evadați și egalul lui Iulius Cezar, în a cărui ascensiune a jucat un rol esențial. În conștiința epocii moderne, chipul lui se identifică într-un mod de neuitat cu cel al actorului Laurence Olivier din filmul *Spartacus*, regizat în 1960 de Stanley Kubrik. În schimb, spre finalul vieții, Crassus a ales să conducă o campanie militară neprovocată împotriva Parției, în regiunea actualiei granițe dintre Turcia, Siria și Irak. El a pierdut o bătălie, precum și stindardele cu acvilă ale legiunilor sale într-o regiune deșertică din preajma orașului Carrhae. Capul lui a devenit o piesă de recuzită în reprezentarea unei tragedii grecești, într-un oraș pe care romanii îl considerau prea barbar pentru asemenea forme de divertisment. Istoricii i-au descris gura larg deschisă, umplută cu aur topit. Moștenirea lui Crassus s-a rezumat astfel la o înfrângere catastrofală, care a stăruit în conștiința romană vreme îndelungată. Treizeci de ani mai târziu, împăratul Augustus a socotit recuperarea acvililor legiunilor lui Crassus printre cele mai mari realizări ale sale și a considerat-o vrednică a fi immortalizată de cei mai iluștri poeți și sculptori ai epocii. Eșecul lui Crassus nu a fost unul obișnuit – așa cum nici mărețele sale succese nu fuseseră: viața acestui afacerist și politician roman a ridicat întrebări de o relevanță atât imediată, cât și perenă, cu privire la interacțiunea dintre bani, ambiție și putere.

CAPITOLUL 1

Nevăzutul trăgător de sfori

In vara anului 54 î.e.n, Marcus Licinius Crassus trecuse de 60 de ani și, în postura de comandant roman apt, dar bătrân, cu mantia sa roșie legată pe umeri, se pregătea să traverseze Eufratul pentru a purta în Orient un război fără precedent. Era un planificator meticulos, un maestru al riscurilor politice și financiare. În lunile toride de dinaintea invaziei, el pusese la punct toate detaliile grandiosului său plan, așa cum procedase toată viața, fără să neglijeze niciun aspect: echipamentul greu al soldaților, mijloacele lor de aprovizionare, călăuzele necesare în locurile pentru care comandații de mai târziu aveau să dispună de hărți. Războiul lui urma să se poarte la marginea lumii cunoscute de el și de romani. Înainte ca toate cele șapte legiuni ale sale să poată înainta împotriva Regelui Regilor – aceasta era denumirea pe care și-o aroga suveranul part – pentru a extinde dominația Romei peste deșert, trebuiau abordate o multitudine de probleme banale de natură administrativă și financiară, în a căror rezolvare Crassus era deja un expert vestit.

Crassus era un cetățean roman care până atunci rareori părăsise Roma și aproape niciodată nu vizitase ținuturi străine. Deținea terenuri vaste în Peninsula Italică, dar, spre deosebire de alți romani înstăriți, nu le vizita frecvent și nu apela la ele pentru sprijin direct sau pentru propria-i plăcere. Căminul lui era în capitala Republicii Romane, unde, în diferite momente ale vieții sale,

deținuse cea mai mare parte a suprafeței de aproape opt kilometri pătrați a orașului, vânzând palate bogaților și blocuri de apartamente săracilor, acordând împrumuturi celor care, spre deosebire de el, nu se mulțumeau cu o singură reședință familială și numeroșilor politicieni romani ale căror ambiții materiale le depășeau cu mult mijloacele. De multă vreme era renumit drept cel mai bogat om din oraș, finanțatorul din umbră, un factor de perturbare a vechilor norme, artizanul și omul care știa ca nimeni altul să tragă sforile puterii. Plănuita campanie în Parția era menită să schimbe percepția romanilor asupra lui. Ea trebuia să devină realizarea lui cea mai marcantă în ochii opiniei publice, după victoria împotriva răscoalei lui Spartacus, obținută cu mai bine de cincisprezece ani în urmă, precum și cea mai îndrăzneată mutare a Romei în Orient, fără precedent în cei două sute de ani de cuceriri romane.

Crassus nu era nici pe departe un novice pe câmpul de luptă. În anul 82 î.e.n., adică într-o perioadă care deja părea să aparțină trecutului îndepărtat, Crassus, abia trecut de 30 de ani, repurtase în apropierea zidurilor Romei o victorie care îl adusese la putere pe primul dictator al orașului, Lucius Cornelius Sulla. În al cincilea deceniu al vieții sale, Crassus învinsese o armată de sclavi care, pe lângă faptul că distrusese mii de ferme, dintre care multe chiar ale sale, stârnise și groaza locuitorilor capitalei. În primele bătălii ale acestei ultime campanii duse împotriva parților, Crassus obținuse victorii lejere. Dar punctele forte ale caracterului său se vedeau în arta controlului și a constrângerii, iar mijloacele la care apela, cu tact și dibăcie, trebuiau să rămână ascunse. Crassus era un trăgător de sfori foarte discret. Metoda lui favorită era să-și apropie atât prietenii, cât și dușmanii – țelul fundamental al politicii – prin căi mai blânde decât sabia.

Ca rival al „primului om din Roma“, Cnaeus Pompeius, care îi fusese în două rânduri coleg în funcția de consul, cea mai înaltă demnitate a orașului, Crassus își demonstrase preferința pentru liniile de credit mai curând decât pentru forța legiunilor. Pompei era cu cinci ani mai tânăr decât el, dar în anul 54 î.e.n. se afla

deja în fruntea societății romane, fapt pe care, cu părere de rău, era nevoit să-l recunoască și Crassus. Romanii îl numeau Pompei „cel Mare“ și „Noul Alexandru“, dar spuneau asta cu ironie atunci când căutau să câștige favorurile lui Crassus. Ca îndrumător al ascensiunii rapide a Jlui Iulius Cezar, care era mai tânăr decât el cu cincisprezece ani, Crassus oferise împrumuturi uriașe pentru a cumpăra oficiile de stat necesare ucenicului său; unii s-ar fi încumetat să afirme chiar că însuși Cezar era creația lui. Dar, în promovarea propriei persoane, Crassus avea mai puțină experiență. Abia în amurgul vieții, sau nu „prea devreme de dimineată“, după cum remarcase recent, cu totală lipsă de respect, unul dintre regii întâlniți în drumul său, Crassus hotărâse să pornească în marș spre Răsărit, în fruntea a 50 000 de soldați, adică șapte legiuni cu cele șapte acvile aproape sacre ale lor. Obiectivul lui era clar: alipirea la imperiul Romei a puternicului stat al parților.

Regele mai sus menționat, care se făcuse poate vinovat de un exces de sinceritate, se numea Deiotarus – Taurul divin al Galatiei – și era unul dintre numeroșii potențați locali care își datorau autoritatea Romei. Dar observația lui Deiotarus cu privire la vârstă și la vremuri nu era greșită. În vara aceea, Crassus părea chiar mai bătrân decât era în realitate: bărbia îi era ca un topor, dacă este să ne încredem în portretul realizat pentru cavoul familiei sale, iar nasul lui coroiat vădea un dispreț tipic roman. Crassus își cunoștea măsura puterii. Înțelegea mersul legiunilor și știa să-i determine pe subalternii lui să-i respecte cu strictețe ordinele, printr-un echilibru delicat și necesar între asprime și blândețe. Adoptase cele mai bune practici militare pentru cohortele sale de selavi care îi proiectau, îi construiau, îi cumpărau și îi vindeau proprietățile. Știa că toate planurile mărețe se sprijină pe detalii; dar adevărul era că planuri militare nu mai concepuse de multă vreme.

Crassus știa prea puține lucruri despre adversarul său part, regele Orode, întruchipat pe monedele care circulau în piețele romane ca un bărbat doar puțin mai tânăr decât el, cu barbă, având un neg mare pe frunte și o stea în fața ochilor. Zilele verii treceau și

Crassus aștepta sosirea unui sol trimis de vicleanul Orode, așa cum îl considera el, un suveran recent urcat pe tron și care, din câte aflase comandantul roman, își ucisese tatăl și își azvârlise fratele, pe Mitridate, în temnița unuia dintre palatele sale de pe malul fluviului Eufrat. Despre Mitridate se spunea că ar fi avut o atitudine mai favorabilă față de Roma, dar numai naivii ar fi susținut acest lucru cu certitudine, iar Crassus nu era un naiv.

El nu știa pe cine urma să primească drept sol – dacă pe unul dintre oamenii cei mai de încredere ai regelui sau pe un membru al puternicelor clanuri militare despre care se credea că influențau succesiunea la tronul regatului part. Însă de un lucru era sigur: indiferent când ar fi venit solii, ei s-ar fi arătat din prima clipă cu totul diferiți de el. Aveau să fie altfel; să aibă un alt miros decât cel al romanilor, fie din cauza caracterelor lor josnice, fie din cauza încercării lor de a-și ascunde duhoarea trupului cu ajutorul parfumurilor. Aceasta era firea străinilor. Fiecare roman o știa. Cât despre sistemul politic al Parției, acesta îl preocupa prea puțin pe Crassus, care era convins că respectivul sistem este inferior orânduirii romane. Răspunsul lui avea să fie o simplă formalitate, în afară de cazul în care mesajul primit ar fi fost un legământ al parților de a se supune fără luptă puterii Romei.

Un motiv de îngrijorare mai mare îl reprezenta, pentru Crassus, situația fiului său, Publius, care părăsise armata lui Iulius Cezar din Galia și se afla în drum spre Eufrat. Înainte de a-și continua războiul cu parții, liderul roman voia să-l aibă alături pe Publius, care deja devenise un erou de război mai admirat de locuitorii Romei decât oricare alt membru al familiei și inclusiv decât Crassus însuși. Crassus mai avea un fiu, pe Marcus, mai puțin respectat decât fratele său, dar care tocmai i se alăturase și el lui Cezar. Publius se căsătorise recent cu o tânără moștenitoare din familia Scipionilor; de aceeași prestigioasă familie din istoria Romei se legase și Marcus, deși printr-o căsătorie mai puțin avantajoasă. Faptul că avea câte un fiu implicat în fiecare dintre cele două teatre de război importante ale vremii și că amândoi îi

ofereau speranța unor urmași noi pentru viitorul familiei constituia pentru el o măsură înțeleaptă de asigurare împotriva unor eventuale întâmplări nefericite: Crassus era un maestru al asigurărilor.

Pentru campania sa împotriva Partiei, Crassus avea nevoie de elanul militar demonstrat de Publius sub comanda lui Cezar, în calitatea acestuia de „cuceritor al Aquitaniei“ – o regiune bogată în mine de aur din sud-vestul Galiei. Faptul că Cezar îi încredințase o asemenea sarcină unui bărbat atât de tânăr fusese o onoare impresionantă și succesul cu care Publius își îndeplinise misiunea prin luptă și prin diplomație fusese cu atât mai vrednic de admirat. Cea mai importantă pentru Crassus era cavaleria galică a fiului său, care dispunea de cai scunzi și rapizi, călăriți de soldați cu armuri ușoare, care îi erau necesari în mod special pentru a-și proteja legiunile de atacurile temutei cavalerii parte, pe întinderile nesfârșite ale deșertului. Publius îi aducea o mie de călăreți din partea lui Cezar, ca răsplată a numeroaselor favoruri primite de acest geniu militar aflat în ascensiune meteorică din partea bărbatului mai în vârstă, care simțea că încă mai are multe de realizat.

Expediția se confrunta cu serioase întârzieri. Transportul pe mare al acelei forțe militare esențiale fusese riscant și lent. Dar Crassus putea să fie răbdător. El aștepta, totodată, să primească sprijin militar din partea Armeniei învecinate, care adesea le fusese inamică părților, deși acest sprijin era departe de a fi esențial. Crassus ar fi putut să găsească și să cumpere singur tot ceea ce i-ar fi trebuit. Pe malul roman al Eufratului, încă se afla între suverani prieteni. Ar fi putut să ofere atât bani, cât și vești în schimbul unor soldați noi. Toți puneau preț pe veștile lui și ar fi dorit să le afle.

În ultimii doi ani, el și Cezar își afișaseră mai vădit raportul de egalitate decât în trecutul de bancher al lui Crassus. Mai mult, amândoi se aliașeră în mod public cu Pompei. Toate figurile importante din Roma sau pentru Roma știau că, în ciuda regulilor, a legilor, a piedicilor și a contraponderilor tradiționale, nimic important nu s-ar fi putut realiza în anul 54 î.e.n. fără voia acestui monstru cu trei capete – Pompei, Cezar, Crassus –, voie care,

spera Crassus, nu trebuia exprimată neapărat după această ordine ierarhică.

Pompei, un general a cărui competență pe câmpurile de luptă era la fel de mare precum priceperea dovedită de Crassus în chestiunile financiare, rivaliza cu acesta de aproape trei decenii. El cucerise Orientul Apropiat și tocmai acest succes al său ar fi dorit acum Crassus să-l reproducă, în estul mult mai îndepărtat. Cezar, care deocamdată se situa abia pe a treia poziție în cadrul triumviratului, își începuse campania de cucerire a Galiei cu cinci ani înainte și devenise tot mai influent și mai apreciat, echilibrând raportul de putere dintre ceilalți doi. Crassus se pricepea la manipularea balanței politice și, avându-i alături pe Publius și cavaleria lui Cezar, spera să încerce în curând să câștige gloria imperială. Cu această glorie, multă vreme considerată de el mai puțin necesară pentru obținerea puterii decât legăturile bănești care-l făcuseră celebru, voia acum Crassus să-și completeze imaginea personală. Reputația de „noul Alexandru“ a lui Pompei, care se considera un fel de moștenitor al legendarului cuceritor macedonean al Orientului, data de mai bine de două decenii. Însă titlul avea să i se potrivească și mai bine noului erou, Marcus Licinius Crassus, după ce acesta urma să trimită Senatului rapoarte victorioase din Babilon și din Susa, orașe fabuloase care, sub stăpânirea lui, erau sortite să devină locuri romane și reale.

Însă mai întâi trebuiau purtate negocieri. Eufratul despărțea ținuturile stăpânite de Roma de orașele de graniță prietenoase care, ca orice orașe mărginașe, erau nevoite uneori să-și schimbe alianțele. De când sosise în regiune, Crassus apelase la constrângeri, distrugeri și mituiri. Partia era locuită de vechi familii, măcinate de invidii reciproce și a căror loialitate, era el convins, putea fi cumpărată și vândută. În jurul regatului part se întindeau ținuturi stăpânite de regi rivali, pe care romanii îi mituiseră adesea în trecut.

Crassus avea toate motivele să se încreadă în victorie. Deja avea numeroși aliați în statele învecinate. Fiul său era un lider

militar care își dovedise priceperea. Prietenii săi din Roma își trimiseseră fiii să lupte sub stindardele lui. Armata lui Crassus nu-i cuprindea, într-adevăr, pe cei mai destoinici războinici ai Romei (care fuseseră deja recrutați în oștile lui Cezar și Pompei), dar devenise, fără nicio îndoială și în mod absolut, o armată credincioasă exclusiv familiei lui Crassus. Cei care în trecut avuseseră de câștigat sub conducerea militară a lui Pompei sperau că, avându-l drept comandant pe Crassus, ale cărui priorități erau bine știute, vor putea să aducă acasă și mai multe bogății. Luptătorii experimentați îi antrenau pe novici, la fel cum făceau și constructorii clădirilor lui Crassus. Toți își datorau câștigurile și perspectivele unui singur patron.

Crassus era un om hotărât, care își croise propriul drum în viață. Nimeni nu putea să spună că se înălțase pe culmile gloriei pornind de la niște origini obscure: o astfel de posibilitate va apărea la Roma abia când lupta pentru putere va duce la apariția permanentă a oficiului de conducător unic, când împărații se vor succeda la tron și despre unii dintre ei abia se va mai putea spune că sunt romani. Crassus aparținea lumii vechi, anterioare epocii în care Imperiul Roman avea să-și dobândească și împărați din alte seminții, dar în lupta pentru putere el a parcurs un drum foarte diferit de al semenilor săi. Activitatea lui perturba mersul obișnuit al lumii. El își făurise singur rolul de prim magnat al Romei.

Tatăl său, Publius, era un aristocrat roman, dar mama lui, Venuleia, provenea dintr-o familie de negustori de origine etruscă. Crassus se mândrea cu perspicacitatea cu care înțelegea problema riscurilor. Descoperise jocuri de noroc mai puțin primejdioase decât cele ale vieții de soldat și legături de alianță mai statornice decât cele pe care le-ar fi putut inspira un general. Trăise vremuri dramatice, cu revoluții și regimuri reacționare, de pe urma cărora rămăsese cu învățături pe care alții neglijaseră să și le însușească.

Luase numele tatălui său, dar se purta ca un vrednic fiu al mamei sale. Se dovedise la fel de abil ca și cei mai pricepuți negustori etrusci, dar la o scară mult mai amplă, când cumpărase latifundiile

ruinate ale victimelor războiului civil roman. Demonstrate, în privința valorii capitalului uman, o perspectivă inovatoare, sub influența căreia, la începutul primului secol dinaintea erei noastre, îi cumpărase și îi educase pe cei mai inteligenți sclavi pentru ca aceștia să poată gestiona cu succes cel mai mare imperiu funciar cunoscut vreodată de romani. Mediul urban îi inspira mai multă încredere decât zonele rurale.

Nu era un bancher în sensul pe care oamenii de mai târziu aveau să-l atribuie acestui termen. Nu acorda împrumuturi cu gândul la viitorul îndepărtat. Ca și în cazul majorității celor din epoca și din clasa lui, simțul trecutului era la Crassus deosebit de ascuțit și se adâncea foarte departe în timp, până acolo unde creierul lui ager îi permitea să pătrundă; în schimb, simțul viitorului se limita la viitorul foarte apropiat. Dincolo de acesta, mintea lui întrevedea doar frânturi obscure de speranțe și de ambiții.

Dar Crassus nu avea nevoie de priceperea magnaților de mai târziu pentru a fi cu un pas înaintea timpurilor sale. Ca să-și poată exercita puterea prin intermediul banilor, era suficient să unească între ele piesele viitorului doar ceva mai bine decât semenii săi, să le dea o formă care să semene mai mult cu niște bucăți de puzzle și mai puțin cu niște nori de aer fierbinte. Chiar și atunci când și-a ridicat tabăra pe malul Eufratului, departe de căminul său din Roma, Crassus era încă un bancher sofisticat după criteriile epocii, împrumutând bani unui cerc larg de susținători dependenți de el.

Cândva, el remarcase în glumă că n-ar trebui să fie socotit bogat un om care nu este în stare să întrețină o armată pe propria-i cheltuială. În aceste vorbe unii văzuseră o laudă de sine vulgară, deși probabil că nu mai gândiseră la fel de critic și în timpul răscoalei lui Spartacus, când se văzuse că Roma avea o vistierie prea săracă pentru a asigura înfrângerea propriilor săi sclavi răzvrățiți. Mulți considerau că singura formă acceptabilă de bogăție este stăpânirea unor moșii întinse; era o perspectivă învechită, dar influentă printre patricienii romani, care vedeau ceva dezagreabil în orice schimbare. Imaginea de om bogat pe care o avea Crassus

despre sine se baza pe negoțul de împrumuturi și de datorii, dar și de pământuri și de voturi. Acum privea cu ochi dominatori de stăpân deșertul care se întindea în zare. Era un maestru al echilibristicii politice, înzestrat cu o grație personală care îi masca nelișiștea, dar și cu o ambiție viguroasă, pe care nu și-o mai ascundea, de a obține recunoașterea semenilor săi nu doar ca prim magnat al Romei, ci și ca primul ei cetățean, din toate punctele de vedere.

Fiul său, Publius, avea să fie în curând alături de el, pentru ca împreună să poată pune la punct viitoarea campanie. De asemenea, Crassus trebuia să primească vești despre Pompei, care, fapt neobișnuit, se afla la Roma, unde încerca de data aceasta să tragă sforile fără sprijinul unei armate, implicându-se în jocuri politice ca un veritabil Crassus, în timp ce Crassus râvnea să devină un alt Pompei. De la fiul său avea să afle detalii și despre o înfrângere rară suferită în Galia de protejatul său, Cezar, precum și despre propaganda abilă prin care acesta reușise să-i facă pe locuitorii Romei să vadă un triumf acolo unde ar fi trebuit să găsească o catastrofă. Căci, pe lângă calitatea sa de general, Cezar era și un ilustru literat, un alt talent nou de care, ca și în cazul priceperii financiare, marii romani din trecut nu avuseseră nevoie niciodată.

Crassus și fiul său se considerau oameni cultivați. Cert este că stăpâneau mai bine limba și literatura acelor sălbatice deșerturi partice decât geografia lor. Știau câte ceva despre fluviile Tigru și Eufrat și despre fertilele câmpii mesopotamiene, pe care Imperiul Persan al lui Cyrus se înălțase și apoi să prăbușise înaintea cuceritorilor macedoneni conduși de Alexandru. Știau că încă puteau dobândi o glorie nepieritoare pe aceste tărâmuri. Cunoșteau nume de regi mărunți și lipsiți de calitate, întrucât le văzuseră chipurile bărboase pe monedele care circulau în tot imperiul. Dar aveau prea puține informații precise despre cei pe care se pregăteau să-i înfrunte acum. Mult mai multe știau, din manualele lor, despre educația primită de Cyrus cu șase secole în urmă, și cunoșteau faimoasele tragedii ale grecilor, poveștile lor despre Hybris și Nemesis, despre orgoliu și decădere.

Cunoșteau opera lui Aristotel; în anturajul său, Crassus avea un discipol al acestui mare filosof grec, care fusese dascălul lui Alexandru. Aristotel avea argumente pentru orice: de la justificarea războaielor la cheltuirea banilor cu chibzuință sau la risipirea lor, de la definirea animalelor și plantelor din deșert la metodele ideale de guvernare a statului. Aristotel dezaproba câștigurile obținute din cămătărie, dar aproba apărarea civilizației prin înrobirea străinilor. Un exponent roman al gândirii aristotelice, Alexandru Polihistor, care îi educase pe Crassus și pe fiii acestuia, înțelesese repede care dintre operele marelui gânditor i se potrivesc cel mai bine patronului său. Moderația era o virtute, iar omul era un „animal politic“ – acestea fuseseră punctele sale de plecare.

În această vară a anului 54 î.e.n., când Crassus privea îndelung ținuturile partice, ideile sale gravitau doar în jurul diplomației, al finanțelor și al disciplinei. Războiul pe care-l pune la cale nu avea multă susținere printre legionarii săi. Fusese nevoit să-și amenințe trupele cu decimarea – uciderea cu bâtele a fiecărui al zecelea soldat de către camarazii săi – pe considerentul că nu erau suficient de obediente față de el. Mai aplicase cândva pedeapsa aceasta. Uneori era sever, după cum știau toți, dar adesea era și excepțional de darnic.

Legiunile lui Crassus sperau la jafuri rapide și bine organizate. Știau că nu au un comandant de talia lui Pompei sau a lui Cezar. Liderul lor nu mai condusese armate pe câmpul de luptă de douăzeci de ani. În anul 73 î.e.n., Crassus îi zdrobise pe sclavii răsculați conduși de Spartacus, pe care alți comandanți militari romani nu reușiseră să-i învingă. Apoi, el crucificase mii de sclavi luați prizonieri și descurajase ferm comiterea oricăror alte crime împotriva cetățenilor romani. Caracterul moral al acestor orori nu tulburase pe nimeni, așa cum nu l-ar fi tulburat nici pe Aristotel, dar performanța nu îi adusese lui Crassus, așa cum acesta sperase, titlatura de erou militar. Odată trecut pericolul eliberării sclavilor, umilirea acestor biețe ființe cumpărate și vândute nu mai păruse o performanță deosebită în ochii Senatului, care nu-l considerase pe învingător demn să beneficieze de un triumf pe străzile Romei.